

Praktyki kulturalne studentów w czasie wolnym

Jolanta Kędzior

Uniwersytet Wrocławski

Streszczenie: Celem artykułu jest omówienie zagadnień dotyczących praktyk kulturalnych studentów w czasie wolnym na przykładzie słuchaczy Uniwersytetu Wrocławskiego. W pierwszej części tekstu autorka prezentuje wybrane ujęcia teoretyczne podjętej problematyki. W części drugiej na podstawie wyników przeprowadzonych badań ankietowych przedstawia ona uczestnictwo w różnych formach aktywności czasu wolnego studentów, ukazuje, czym jest dla nich kultura i jak często uczestniczą oni w zróżnicowanych praktykach kulturalnych.

Słowa kluczowe: czas wolny, praktyki kulturalne, studenci

Wprowadzenie – podstawy badań własnych

Czas wolny to zjawisko charakterystyczne dla współczesnej kultury i ważny obszar praktyk kulturalnych. Pisząc o czasie wolnym, mam na myśli całość zajęć, czyli form aktywności, którym ludzie po wyzwoleniu się z różnych obowiązków (zawodowych, szkolnych, rodzinnych, domowych) oddają się z własnej woli: dla odpoczynku, rozrywki, rozwijania zainteresowań i pasji bądź dla uczestnictwa społecznego.

Dorota Mroczkowska słusznie postuluje, by traktować czas wolny jako kategorię dynamiczną i społecznie zmienną, tak w sensie strukturalnym

(struktura i organizacja tego czasu), jak poznawczym (związanym z percepcją i doświadczaniem czasu wolnego)¹. Czas wolny jest pojęciem nieostrym – ta sama czynność może być za czas wolny uznawana lub nie². Barbara Fatyga proponuje zatem stosowanie określenia „czas dla siebie” na czas uznawany przez ludzi za wyjęty spod działania presji życiowych, pozostający do ich swobodnej dyspozycji, który mogą przeznaczyć na cokolwiek³. Mógłby on występować, na przykład, w postaci rozproszonych fragmentów czasu wyłącznie dla siebie podczas pracy zawodowej oraz dojazdów do niej i z powrotem, kiedy słucha się muzyki, przegląda strony internetowe, rozmawia, przechadza⁴.

Czas wolny jest kategorią społeczną – rozmiary, sposoby jego pożytkowania oraz funkcje są społecznie zdeterminowane. Jego wartość bierze się z treści, którą jest wypełniony; o jego ocenie decyduje indywidualne odczucie: do czego jest wykorzystywany i na co przeznaczany. Stanowi też wartość wymienną (np. banki czasu). Obecnie czas wolny wypełniają nowe treści, czynności; nadaje się mu coraz nowsze formy, co wpływa na zmianę jednostek, grup, zbiorowości oraz wzajemne relacje i stosunki.

Współcześnie czas staje się wyznacznikiem statusu społecznego, kryterium oceny człowieka – mają go „przegrani”, elity cierpią zaś na jego deficyt. W sferze czasu wolnego najbardziej uwidacznia się rozwarstwienie społeczne – zjawisko marginalizacji i wykluczenia rozpoczyna się właśnie w sferze czasu wolnego: niski kapitał kulturowy, brak środków finansowych, zła kondycja zdrowotna, wyuczona bezradność, brak wzorów wypoczynku służącego rozwojowi.

¹ D. Mroczkowska, *Czas wolny jako kategoria społecznie i kulturowo zmienna. Przeobrażenia w czasowej organizacji oraz doświadczania czasu wolnego*, [w:] „Czas ukoj nas?”. *Jakość życia i czas wolny we współczesnym społeczeństwie*, red. W. Muszyński, Toruń 2014, s. 90.

² Zob. D. Mroczkowska, *Wprowadzenie. Czas wolny. Refleksje, dylematy, perspektywy*, [w:] *Czas wolny. Refleksje, dylematy, perspektywy*, red. D. Mroczkowska, Warszawa 2011, s. 8–12.

³ B. Fatyga, *Praktyki kulturalne*, [w:] R. Drozdowski [i in.], *Praktyki kulturalne Polaków*, Toruń 2014, s. 26.

⁴ Zdaniem niektórych badaczy szczególnie trafne są koncepcje społeczne czasu wolnego, w których jest on traktowany jako czas specyficznych, niewymuszonych zachowań (Thorstein Veblen, Tomasz Szlendak). Na temat czasu wolnego można znaleźć liczne publikacje, zob. „Czas ukoj nas?”. *Jakość życia i czas wolny we współczesnym społeczeństwie*, red. W. Muszyński, Toruń 2008; „Małe tęsknoty”. *Style życia w czasie wolnym we współczesnym społeczeństwie*, red. W. Muszyński, Toruń 2009; *Nowy wspaniały świat? Moda, konsumpcja i rozrywka jako nowe style życia*, red. W. Muszyński, Toruń 2009; *Czas wolny. Refleksje, dylematy, perspektywy*, red. D. Mroczkowska, Warszawa 2011; K. Migdał, *Psychologia czasu wolnego*, Warszawa 2011; „Cudne manowce”. *Kultura czasu wolnego we współczesnym społeczeństwie*, red. W. Muszyński, Toruń 2012; M. Truszkowska-Wojtkowiak, *Fenomen czasu wolnego*, Gdańsk 2012; *Rekreacja i czas wolny. Studia humanistyczne*, red. R. Winiarski, Warszawa 2012; J. Pięta, *Pedagogika czasu wolnego*, Nowy Dwór Mazowiecki 2014; M. Orłowska, J. J. Bleszyński, *Czas wolny jako środowisko życia. Perspektywa pedagogiczna. Wybrane problemy*, Warszawa 2016; W. J. Cynarski, *Czas wolny, turystyka i rekreacja w perspektywie socjologicznej*, Kraków 2017.

W związku ze zmianami znaczenia pracy oraz edukacji (dóbr nierówno dostępnych, nierówno obciążonych wysiłkiem), a także konsumpcji jako stylu życia czas wolny stał się przestrzenią, w której ludzie podkreślają swoją odrębność bądź przynależność do określonych grup społeczno-kulturowych. Jest on egzemplifikacją stylu życia jako przestrzeni wolności. Dla młodych osób ma on przede wszystkim walor kreacji i manifestacji siebie⁵.

Konsumpcja i czas wolny to obszary, w których liczą się osobiste preferencje, przyjemność i wolny wybór – kategorie, z których kultura współczesna uczyniła podstawową potrzebę i wartość życiową ludzi⁶.

Współcześnie młode pokolenia są socjalizowane do świata konsumpcji, który stał się dla nich światem obowiązującym, normalnym – niemającym alternatywy. Dziś młodzi ludzie żyją w przekonaniu, że trzeba „mieć, by być”, [...] liczy się nie tyle chęć posiadania rzeczy, co filozofia ich używania i związana z nimi ekspresja, symbolika⁷.

Wzrosła rola marki i argumentów racjonalnych, wynikających z wiedzy i doświadczenia; wybór produktów niemarkowych jest częstszy wśród uboższej młodzieży, produkty z grupy *high-tech* przez wszystkich kupowane z preferencją dla markowych⁸. Dlatego zaznaczają się i utrwalają społeczne nierówności ekonomiczne.

Edwin Bendyk pisze:

Proces globalizacji [...] spowodował erozję instytucji organizujących życie społeczeństw [...]. Istnieją autonomiczne, zindywidualizowane jednostki poszukujące nowych form podmiotowości i koordynacji swych działań w wymiarze jednostkowym i zbiorowym. [...] proces ten pogłębiła i przyspieszyła zmiana technologiczna związana z rozwojem m.in. cyfrowych mediów. *Post-społeczna* jednostka zyskała nowe instrumenty organizowania swojego życia i zarządzania relacjami. Stała się usieciowionym indywidualistą, który swe potrzeby zaspokaja w coraz mniejszym stopniu dzięki tradycyjnym instytucjom, a coraz bardziej – polegając na społecznym systemie operacyjnym: zasobach dostępnych w sieci i kontrolowanych przez platformy komunikacji cyfrowej⁹.

Wzrasta aktywność twórców i odbiorców kultury niezinstytucjonalizowanej, samorodnej. Przykładem są coraz bardziej dynamicznie rozwijające się

⁵ B. Fatyga, dz. cyt., s. 238–239.

⁶ K. Szafranec, *Młodzi 2011*, red. M. Boni, Warszawa 2011, s. 222.

⁷ Tamże, s. 223–224.

⁸ Tamże, s. 228–229.

⁹ *Jak jest? Mapa kultury w Polsce i jej terytoria*, oprac. E. Bendyk, s. 3, www.kongreskultury2016.pl/wp-content/uploads/2016/10/Diagnoza_Synteza-1.pdf [dostęp: 5.06.2018].

ruch grup rekonstrukcyjnych, awangardowe trupy teatralne, aktywność artystyczna w Sieci (portale pełniące funkcje wernisaży, sceny, sali koncertowej, klubów dyskusyjnych i recenzenckich, gron współtworzących „dzieło” itd.)¹⁰.

Współczesne rozumienie kultury wykracza poza tradycyjne definicje działalności kulturalnej, uczestnictwa w kulturze czy instytucji kultury. „Szerokie pole” określa zarówno nowe praktyki, które wynikają na przykład z rozwoju technologicznego (jak oddolna twórczość w internecie), jak i te istniejące od dawna, które uległy tymczasem „kulturalizacji” (przykłady zawierają się w szerokim spektrum od fryzjerstwa i gotowania, po design)¹¹.

Do niedawna uczestnictwo w kulturze definiowane było jako partycypacja w kulturze artystycznej, będącej przedmiotem instytucjonalnej działalności upowszechnieniowej. Obejmowało bywanie w teatrze, kinie, operze, filharmonii, galerii lub muzeum i nie brało pod uwagę tego, co ludzie „praktykują” poza obiegiem instytucjonalnym – w obiegach niekomercyjnych, w domach i u znajomych, w szczególności praktykowanej popkultury. Kategoria „uczestnictwo w kulturze” oznacza więc pewną „relacyjną aktywność”, w tym m.in.: formy aktywności skierowane na naturę (np. „działkowanie”), nakierowane na podtrzymanie rutyny codzienności i burzenie jej (życie towarzyskie, spacer, rekreacja i wypoczynek, grillowanie), kulturalne praktyki zbiorowe (z podziałem na zorganizowane – przez instytucje kultury i niezorganizowane – spontaniczne), takie jak imprezy masowe (festyny, koncerty na świeżym powietrzu), turystykę miejską, uczestnictwo w zajęciach sportowych (fitness, basen) czy chodzenie do galerii handlowych. W analizie form aktywności kulturalnej, obok praktyk „wysokostatusowych”, odnajdziemy również dane na temat chodzenia do kawiarni i restauracji, kupowania i ściągania muzyki z Sieci oraz uczestnictwa w gminnych festynach¹².

Barbara Fatyga trafnie zatem pisze, że

badacze zajmujący się współcześnie analizowaniem kultury, a więc tym, jak jest ona tworzona, doświadczana, przeobrażana i transformowana przez jednostki, kwestionują sensowność posługiwania się terminem *uczestnictwo w kulturze*¹³.

¹⁰ K. Szafraniec, dz. cyt., s. 246–248.

¹¹ *Poszerzenie pola kultury i jego konsekwencje*, oprac. M. Filiciak, M. Lewicki, M. Białek-Graczyk, s. 1, www.kongreskultury2016.pl/wp-content/uploads/2016/10/Poszerzenie_Pola_Kultury.pdf [dostęp: 1.04.2018].

¹² Zob. T. Szlendak, K. Olechnicki, *Nowe praktyki kulturowe Polaków. Megaceremoniały i subświaty*, Warszawa 2017.

¹³ B. Fatyga, *Rekonstrukcja sensu kategorii uczestnictwo w kulturze*, [w:] R. Drozdowski [i in.], *Praktyki kulturalne Polaków*, Toruń 2014, s. 13.

Dzieje się tak przede wszystkim dlatego, że określenie to odnosi się do nieaktualnych, niejasnych podziałów kultury (np. na wysoką, niską, popularną), nielogicznych klasyfikacji udziału w niej (aktywny i bierny udział w kulturze)¹⁴.

Fatyga definiuje praktyki kulturalne jako uporządkowane ludzkie zachowania, tworzące całości o charakterze autotelicznym lub instrumentalnym. Wewnętrznie i zewnętrznie porządkują je wzorce kulturowe, które nadają zachowaniom wartości i znaczenia¹⁵. Praktyki kulturowe są osadzone w lokalnym kontekście i wobec niego nabierają znaczeń. Mają charakter poza-instytucjonalny, efemeryczny, spontaniczny, są nietrwałe, ale tworzą kulturę – nadają sens, integrują, interpretują symbole oraz proponują nowe tożsamości. Angażują uczestników w wiele ról jednocześnie, dostarczają znaczeń pozwalających opisywać świat oraz relacje między ludźmi, a także między ludźmi a przedmiotami¹⁶.

Typologia praktyk kulturalnych obejmuje:

1. kulturalne praktyki indywidualne zorientowane przez jednostkę:

- a) na siebie samą (na ciało, np. upiększanie, uprawianie sportu, wyrażanie siebie ubiorem, lub na „duszę”, np. samorealizacja, inwestowanie w siebie, dokształcanie się, czytelnictwo, kursy dobrych manier),
- b) na jej relacje społeczne (kultura życia codziennego /„dobre obyczaje”); relacje Ja–Inni (stosunek jednostki do świata, zainteresowanie nim oraz stosunek do niego), relacje typu my – poczucie przynależności do jakiejś zwartej wspólnoty (np. rodzinnej, lokalnej), relacje rozproszonej wspólnoty (samotnego tłumu, milczących mniejszości/większości), relację przeciw Onym (np. Flash Mob),
- c) na zewnątrz – mogą wówczas pokrywać się częściowo z relacjami opisanymi w poprzednim punkcie; istotne jest natomiast, iż ich obiektem nie jest Ja, lecz jakieś przedmioty lub podmioty zewnętrzne, np. twórczość; odbiór (przykładem może być tradycyjnie rozumiane uczestnictwo, niewątpliwie jednak praktyki odbiorcze wymagają krytycznej analizy), nadawanie i odbiór (w Internecie), aktyw-

¹⁴ Tamże, s. 13–14. Interesujące rozważania można znaleźć także w publikacjach: *Praktyki kulturowe klasy ludowej*, red. M. Gdula, M. Lewicki, P. Sadura, Warszawa 2014, <https://issuu.com/krytykapolityczna/docs/isz-raport-praktyki-kulturowe-klasy> [dostęp: 9.06.2018]; B. Walczak, M. Jewdokimow, F. Pazderski, *Praktyki uczestnictwa w kulturze wśród ludności wiejskiej. Studium socjologiczne*, Warszawa 2016.

¹⁵ B. Fatyga, *Praktyki kulturalne*, [w:] *Słownik teorii żywej kultury*, <http://ozkultura.pl/taxonomy/term/115> [dostęp: 6.02.2018].

¹⁶ Te praktyki lokalne często nie są określane jako kulturowe przez samych twórców i uczestników. Zob. *Poszerzenie pola...*, s. 2.

ności kulturalne wg innego podziału (działka, ogród – skierowane na naturę, religia – na absolut i metafizykę);

2. kulturalne praktyki zbiorowe (z podziałem na zorganizowane – przez instytucje kultury i niezorganizowane – spontaniczne):

- a) życie towarzyskie – istotne jest, jakie formy ono dzisiaj przybiera,
- b) rekreacja i wypoczynek (grillowanie itp.),
- c) imprezy masowe (wiece, festyny, festiwale, odpusty, procesje itp.),
- d) uczestnictwo tradycyjnie rozumiane jako „bywanie” w instytucjach kultury wysokiej i popularnej (chodzenie do...) oraz zapośredniczonej przez nowe media, przede wszystkim Internet¹⁷.

Warto wspomnieć przy tym koncepcję autorstwa Pierre’a Bourdieu, w myśl której praktyki kulturalne są generowane przez kulturowo definiowane sytuacje i habitusy, czyli społecznie wytwarzane systemy dyspozycji ustrukturuowanych i strukturujących, nabyte w trakcie praktyki i trwale nakierowane na funkcje praktyczne¹⁸.

Krzysztof Olechnicki i Tomasz Szlendak w książce *Nowe praktyki kulturowe Polaków. Megaceremoniały i subświaty*¹⁹ sformułowali siedem cennych poznawczo też o przemianach uczestnictwa Polaków w kulturze, które następnie udowodnili na podstawie wyników badań. Sformułowane przez nich tezy:

1. o rutynizacji karnawału,
2. o kulturalnych kapsułach,
3. o koncentracji wydarzeniowości,
4. o rosnącej efektywności gospodarowania czasem praktyk kulturalnych,
5. o wyrojeniu się usieciowionych subświatów kulturowych,
6. o zróżnicowaniu nowych praktyk kulturalnych ze względu na aktywny lub bierny stosunek do współtworzenia kultury,
7. teza-synteza o zastępowaniu społeczeństwa przez kulturę²⁰.

W zachowaniach kulturalnych młodych dorosłych następuje wyraźne przesunięcie akcentu z kultury na rozrywkę, szukanie przyjemności i sprawianie jej innym. Przez to nastawienie się na zabawę oraz otwieranie się na

¹⁷ B. Fatyga, *Praktyki kulturalne*, [w:] R. Drozdowski [i in.], *Praktyki kulturalne Polaków...*, s. 21–22.

¹⁸ P. Bourdieu, L. J. D. Wacquant, *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*, przeł. A. Szulżycka, Warszawa 2001, s. 107.

¹⁹ K. Olechnicki, T. Szlendak, *Wprowadzenie. Polki i Polacy w dwóch czasach*, [w:] T. Szlendak, K. Olechnicki, *Nowe praktyki kulturowe Polaków. Megaceremoniały i subświaty*, Warszawa 2017.

²⁰ Tamże, s. 12.

wszystko gust estetyczny młodzieży staje się przypadkowy, nieselektywny, wielokierunkowy, rozmyty i „patchworkowy”. Nie oznacza to pełnej akceptacji kultury dominującej, masowej. W pewnych środowiskach świadomie demonstruje się, na przykład, lekceważenie telewizji publicznej²¹.

Wszystkożerność kulturalna oznacza, że konsumowane są dziś przez te same osoby na równi romanse, jak i wyrafinowana literatura faktu, muzyka dawna, wymagająca wiedzy i specyficznej wrażliwości, jak i muzyka pop dostępna w komercyjnych rozgłoszeniach radiowych²².

Nowe media, z którymi młodzi ludzie się nie rozstają, współtworzą przestrzeń sieci i relacji społecznych, pozwalają na wyrażanie własnych przekonań i wartości, realizowanie zainteresowań. W pewnym stopniu eliminują one ograniczenia czasu, miejsca i barier społeczno-kulturowych. Kontakty społeczne w Sieci są równocześnie przestrzenią cyrkulacji treści kulturowych, które w niewielkim stopniu są wytworem tradycyjnych instytucji. Współtworzą je inni użytkownicy i sami młodzi poprzez zamieszczanie w linkach i na portalach internetowych swoich wytworów, informacji, komentarzy i ocen, z których powstaje pewne myślowe i językowe uniwersum²³.

Szlendak zwraca uwagę na to, że w klasycznych badaniach nad „odbiorom kultury” nie uwzględniano dotychczas znaczących efektów oddziaływania Internetu i masowych praktyk z jego wykorzystaniem i udziałem, np. nie brano pod uwagę tzw. społecznego przymusu emitowania wrażeń płynących z doświadczeń kulturowych. Dzielenie się dobrami kultury drogą przekazywania tych dóbr z *pendrive’a*, ze skrzynki e-mailowej czy z aparatu cyfrowego jest powszechną normą, zwłaszcza wśród ludzi młodych, socjalizowanych w środowisku mediów poddanych konwergencji. Kultura Internetu to również własna twórczość, choćby w postaci zamieszczonych na portalach społecznościowych zdjęć. Wszelkie wrażenia, jakie się doznaje, należy wyemitować, pokazać, uzewnętrznzić, przerzucić do sieciowych rezerwuarów danych. Ze społecznym przymusem emitowania wrażeń kulturalnych wiąże się relacjogenność. To pewien drzemiący w dowolnym produkcie kulturowym (nawet w przepisie kulinarnym) potencjał kreacji więzi, a nawet wspólnoty. Podstawowym zadaniem człowieka w kulturze Sieci jest odnalezienie kogoś z tej samej niszy, nawiązanie z nim kontaktu i zbudowanie więzi różnego typu i siły. Zdaniem Fatygi

²¹ K. Szafraniec, dz. cyt., s. 248.

²² T. Szlendak, *Formy aktywności kulturalnej*, [w:] R. Drozdowski [i in.], *Praktyki kulturalne...*, s. 143–145.

²³ Zob. M. Filiciak [i in.], *Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze. Raport Centrum Badań nad Kulturą Popularną SWPS*, Warszawa 2010, <http://bi.gazeta.pl/im/9/7651/m7651709.pdf> [dostęp: 17.05.2018].

zróżnicowanie form kontaktu w kulturze młodzieżowej nie jest podporządkowane regułom technologicznym, lecz aksjologicznym. [...] Kultura młodzieżowa, ze względu na swoje znaczenie, rozmiary oraz zasięg, tworzy do pewnego stopnia osobny model funkcjonowania kultury, który nie jest ani marginesem, ani *przedpokojem* kultury wysokiej²⁴.

Prezentacja i omówienie wyników badań

Celem opracowania jest pokazanie obrazu praktyk kulturalnych studentów w czasie wolnym. Badania opierały się na krótkich ankietach z pytaniami otwartymi i kafeteriami²⁵. Ta część tekstu zawiera odpowiedzi na pytania: jak studenci spędzają czas wolny, czym jest dla nich kultura, jak często uczestniczą w zróżnicowanych praktykach kulturalnych. Ankiety wypełnili studenci Uniwersytetu Wrocławskiego z dwóch grup kierunków kształcenia:

1. przygotowujących się do pracy m.in. w obszarze czasu wolnego: Turystyka (49 os.) i Dziedzictwo kultury materialnej (42 os.) – łącznie 91 osób,
2. przygotowujących się do pracy w obszarze edukacji: Pedagogika specjalna (44 os.) i Edukacja wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne (45 os.) – łącznie 89 osób.

W sumie w badaniach wzięło udział 180 studentów.

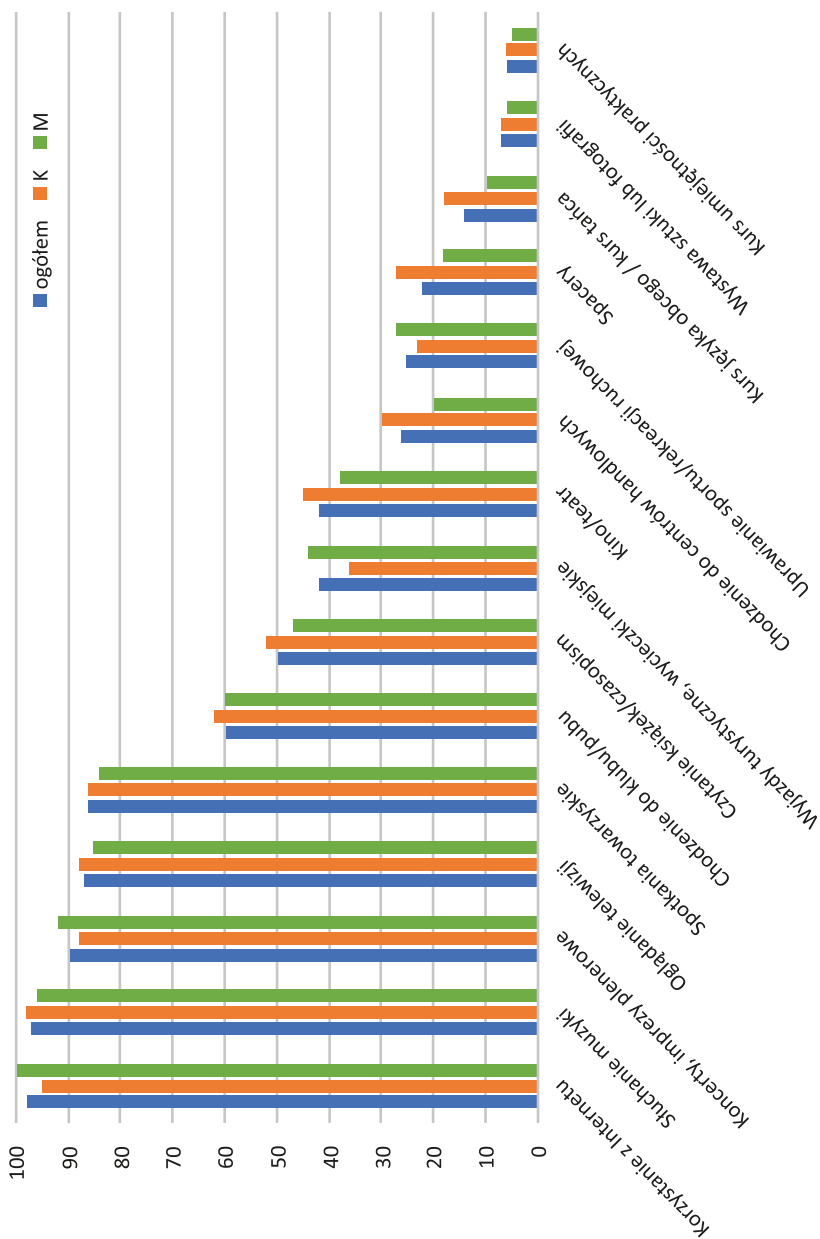
Wykres 1 prezentuje strukturę zachowań w czasie wolnym studentów, uwzględniając typowe formy, często związane z jego klasycznym ujmowaniem. Najbardziej popularne zajęcia wybierane przez młodych ludzi związane są z rozrywką: korzystaniem z Internetu, słuchaniem muzyki, bywaniem na koncertach i imprezach plenerowych, oglądaniem telewizji, spotkaniami towarzyskimi, chodzeniem do pubów i klubów. Liczne badania wykazały związki między rozpowszechnieniem komunikacji mobilnej a tworzeniem się nowej kultury młodzieżowej, transformacją języka, przemianami w dziedzinie organizacji czasu i przestrzeni. Dzisiejsi studenci są pokoleniem, które urodziło się oraz kształtowało swoje możliwości i nawyki percepcyjne w środowisku cyfrowych technologii informacyjnych.

Jak wynika z zestawienia uzyskanych danych, czas wolny wrocławskich studentów jest zdominowany przez media. Na drugim miejscu sytuują się

²⁴ B. Fatyga, *Jakiej kultury Polacy potrzebują i czy edukacja kulturalna im ją zapewnia? Raport o problemach edukacji kulturalnej w Polsce dla Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego*, Warszawa 2009, s. 41–42.

²⁵ W narzędziu badawczym uwzględniłam kategoryzacje praktyk kulturowych analizowanych w cytowanej pracy zbiorowej *Praktyki kulturalne Polaków...* oraz w publikacji A. Bachórz [i in.], *Kulturalna hierarchia. Nowe dystynkcje i powinności w kulturze a stratyfikacja społeczna*, Gdańsk 2016.

Wykres 1. Uczestnictwo studentów w aktywnościach czasu wolnego (w %)

Źródło: opracowanie własne.

szeroko rozumiane aktywności wspólnotowe, którym towarzyszą kontakty z kulturą. Należałoby sądzić, że osoby młode, lepiej wykształcone (bądź kształcące się w uczelniach wyższych) wyróżniają się pod tym względem na tle pozostałych grup społecznych. Tymczasem, mimo dostępności tego typu miejsc w wielkim mieście, respondenci niespecjalnie często chodzą do kina, teatru, na wystawy czy koncerty. Można również zauważyć, że uczestnictwo w tych obszarach kultury częściej deklarują kobiety niż mężczyźni. Niepokojące jest to, że tylko połowa młodych dorosłych czyta książki dla przyjemności. Zastanawiający jest też bardzo niski (poniżej 30%) wskaźnik uprawiania sportu i rekreacji ruchowej.

Tabela 1. Wybrane dziedziny kultury

Czy według Pani/Pana do kultury można zaliczyć...?	Dane w % (N = 180)
Korzystanie z Internetu, gry komputerowe	94,4
Tradycję	88,9
Fotografię	87,8
Jak się do siebie zwracamy	86,1
Umiejętność rozmowy	84,4
Taniec	81,1
Patriotyzm	77,8
Moralność	66,7
Muzykę popularną	65,4
Telewizję (programy telewizyjne)	61,1
Religię	55,5
Modę	44,4
Sposób urządzania mieszkania	40
Jak traktujemy inne narody	38,7
Gotowanie	33,3
Uprawianie ogrodu	22,8

Źródło: opracowanie własne.

Wnioskując na podstawie wyżej zestawionych danych, kulturą dla badanych młodych dorosłych są głównie: 1) kultura dostępna w mediach i fotografia, 2) zachowania związane z grzecznością (dobrym wychowaniem) i moralnością oraz 3) zachowania wynikające z przynależności do wspólnoty narodowej (tradycja, patriotyzm, religia). Badane młode osoby mają więc – podobnie jak reszta społeczeństwa – dosyć tradycyjny, wartościujący i etnocentryczny stosunek do kultury. Między studentkami i studentami panuje

duża zgodność co do tego, jakie dziedziny życia można uznać za części kultury. Drobne różnice opinii w zasadzie potwierdzają stereotypowe postrzeganie kobiet i mężczyzn (studentki częściej są zainteresowane modą, domem itp.). Wybory mieszkańców wsi nie różniły się zbytnio od wyborów mieszkańców dużych miast, konserwatywne rozumienie kultury wykazały jednak głównie osoby pochodzące z małych miast. Ogółem studenci niezbyt często zaliczali do kultury dziedziny lifestyle'owe. Najrzadziej wystąpiło to wśród osób wywodzących się z małych miast i ze wsi.

Zgromadzony materiał empiryczny wykazał, że badani studenci są grupą dosyć jednorodną pod względem wybieranych praktyk kulturalnych, dlatego w poniższym zestawieniu przedstawione są dane zbiorcze dla całej populacji.

Tabela 2. Praktyki kulturalne realizowane przynajmniej raz w miesiącu

Praktyki kulturalne	Dane w % (N = 180)
Oglądanie filmów (TV, DVD, Internet)	98,9
Branie udziału w koncertach na powietrzu	98,3
Słuchanie muzyki (w telewizji, radiu, Internecie, telefonie)	97,2
Oglądanie telewizji	88,9
Branie udziału w imprezach towarzyskich	86,1
Czytanie książek (drukowanych i cyfrowych)	83,3
Czytanie prasy (papierowej i elektronicznej)	78,3
Chodzenie do klubu muzycznego, pubu	75
Branie udziału w festynach	71,7
Chodzenie do restauracji/kawiarni	65
Chodzenie potańczyć	61,1
Chodzenie do kina	55,5
Wyjeżdżanie na weekendy	54,4
Chodzenie do domu kultury/centrum kultury (np. studenckiej)	52,2
Chodzenie na wykłady/konferencje	50
Odwiedzanie muzeów	48,9
Chodzenie do bibliotek	44,4
Chodzenie na zajęcia sportowe/basen/fitness	42,8
Spacerowanie po parku/lesie	38,3
Chodzenie na spotkania z literatami	33,9
Chodzenie do centrów handlowych	32,8
Chodzenie do teatru	27,8
Praca na działce/ogrodzie	26,1
Chodzenie na wystawy/do galerii sztuki	22,8

Praktyki kulturalne	Dane w % (N = 180)
Chodzenie do księgarni	17,8
Odwiedzanie skansenów	8,9
Chodzenie do opery	4,4

Źródło: opracowanie własne.

Dla badanych młodych dorosłych praktyki kulturalne stanowią istotną część czasu wolnego czy szerzej – życia. Nie są one związane wyłącznie ze zinstytucjonalizowanymi formami kultury (czytaniem, oglądaniem, słuchaniem, „chodzeniem do”). Jak wskazują liczne obserwacje, w tym cytowanych autorów, dzisiejsi studenci wykorzystują dobra kulturowe inaczej niż niegdyś. Ich styl charakteryzują: niezależność myślenia, akcentowanie swojej indywidualności i oryginalności, niezależność wobec głównego nurtu kultury, zdystansowany stosunek do niego, nieszablonowe zainteresowania. Wśród studentów występują często niezorganizowane, oddolne i spontaniczne formy uczestnictwa (w tym wspólnotowego), aktywne formy kontaktu z wytworami kultury, także niekomercyjnej. Są one wykonywane w rzeczywistości realnej i wirtualnej. W prezentowanych badaniach potwierdziły się wskazane w pierwszej części artykułu ustalenia Szlendaka o występowaniu wśród praktyk kulturalnych także tych skierowanych na kontakt z przyrodą, na życie towarzyskie, spacer, rekreację ruchową i turystykę, na imprezy plenerowe czy chodzenie do galerii handlowych, kawiarni i klubów. W różnych wyjazdach turystycznych uczestniczy prawie połowa badanej populacji, nie tylko studiującej kierunek z tym związany. Nowe sposoby podróżowania, tanie połączenia komunikacyjne, bogata baza noclegowa, sieć osobistych kontaktów, znajomość języków obcych uczyniły podróże łatwiejszymi i tańszymi. Turystyka nie jest jednak równo dostępna dla wszystkich. Uprzywilejowana jest pod tym względem młodzież zamieszkała w miastach, z rodzin będących w dobrej sytuacji ekonomicznej.

Gdańscy badacze kultury²⁶ zaproponowali użyteczną kategoryzację praktyk kulturalnych, którą uwzględniłam w niniejszym opracowaniu:

1. praktyki udomowione, to znaczy realizowane w domu, czyli korzystanie z różnorodnych mediów: oglądanie telewizji, słuchanie muzyki/radia, czytanie prasy/książek, korzystanie z Internetu (używanie serwisów społecznościowych, oglądanie filmów i programów, granie w gry komputerowe itp.), a także zajęcia artystyczne (rysowanie/malowanie, fotografowanie, muzykowanie itp.);

²⁶ Zob. A. Bachórz [i in.], *Kulturalna hierarchia...*

2. praktyki instytucjonalne, czyli korzystanie z ofert rozmaitych instytucji i placówek: kawiarnie/puby, kluby/dyskoteki, kino, teatr/opera, muzea/wystawy, spotkania literackie itp.;
3. praktyki dziejące się w przestrzeni publicznej, czyli:
 - a) praktyki kulturalno-rekreacyjne: imprezy plenerowe (koncerty, festyny itp.), wydarzenia sportowe;
 - b) praktyki rekreacyjno-sportowe, np.: bieganie, jazda na rowerze, chodzenie na basen, siłownię itp., gry zespołowe, uprawianie ogródka, ognisko/grill.

Tabela 3. Częstotliwość praktyki kulturalnych a kierunek studiów (w %)

Wyszczególnienie	Praktyki udomowione		Praktyki instytucjonalne		Praktyki kulturalno-rekreacyjne		Praktyki rekreacyjno-sportowe	
	Niska	Wysoka	Niska	Wysoka	Niska	Wysoka	Niska	Wysoka
Ped. specj., EWiWP (N = 89)	46,1	53,9	67,4	32,6	66,3	33,7	56,2	43,8
Turystyka, Dz. kult. mat. (N = 91)	29,7	70,3	46,2	53,8	47,3	52,7	54,9	45,1

(Niska: 1–2 razy w miesiącu, wysoka: kilka razy w miesiącu lub częściej)

Źródło: opracowanie własne.

Dane zawarte w tabeli 3 ukazują związki między kierunkiem studiów a częstotliwością praktyk kulturalnych realizowanych przez wrocławskich studentów. Jak widać, występowanie udomowionych praktyk kulturalnych w obu podgrupach badanych osób jest wyższe od aktywności instytucjonalnych oraz odbywających się w przestrzeni publicznej. W grupie kierunków przygotowujących do organizowania czasu wolnego przewaga dotyczy wysokiej częstotliwości realizowanych praktyk udomowionych (70,3%) wobec niskiej aktywności tego rodzaju (29,7%). Znaczne zaangażowanie respondentów w rozmaite sposoby pozostałych aktywności kulturalnych można chyba uznać za trwałe nawyki w tej dziedzinie, zdobywanie kompetencji, dobrze rokujące dla ich przyszłych profesji.

Wśród studentów kierunków przygotowujących do pracy w obszarze edukacji największe dysproporcje występują w praktykach instytucjonalnych oraz kulturalno-rekreacyjnych. Niska częstotliwość aktywności tych rodzajów stanowi około $\frac{2}{3}$ udzielonych odpowiedzi. Trochę niepokojący jest stosunkowo niski kapitał kulturowy przyszłych pedagogów.

W odniesieniu do płci związek z formami uczestnictwa w różnych praktykach kulturalnych nie był bardzo wyraźny, bo różnice były ledwie kilkupro-

centowe. Dotyczyły one następujących form: korzystania z Internetu, wyjazdów turystycznych, wycieczek miejskich (przewaga mężczyzn), chodzenia do centrów handlowych, spacerów, kursu języka obcego, kursu tańca (przewaga kobiet). Co więcej, wszystkie kierunki uwzględnione w badaniach są znacznie sfeminizowane, więc nie udałooby się uzyskać jednoznacznych rozstrzygnięć, dlatego w zestawieniach liczbowych nie uwzględniono tej cechy.

Niejednoznaczny okazał się związek między typem miejscowości, z której pochodzą ankietowane osoby, a częstotliwością ich uczestnictwa w praktykach kulturalnych. Wprawdzie potwierdziło się, że im większe miasto, tym większe prawdopodobieństwo wysokich wskaźników aktywności, jednak respondenci dojeżdżający i zamiejscowi komentowali, że w zasadzie swój wolny czas spędzają we Wrocławiu.

Podsumowanie

Na podstawie zgromadzonych danych można dostrzec kilka tendencji oraz prawidłowości dotyczących praktyk kulturalnych badanych studentów, wskazujących też na interesujące sprzeczności:

1. studenci są świadomi znaczenia czasu wolnego, jednak najpopularniejsze są wśród nich zajęcia związane z rozrywką (głównie medialną) i konsumpcją w czasie wolnym; dziwi niedocenywanie przez część tej grupy społecznej funkcji rozwojowej wypoczynku;
2. w praktykach kulturalnych studentów występuje dążenie do indywidualnego rozwoju w czasie wolnym, a także wspólnotowość zachowań, co wskazuje na znaczną elastyczność ich zachowania, jest to typowe dla tej fazy życia ludzkiego;
3. badane młode osoby mają dość wartościujący i etnocentryczny stosunek do kultury, czego należałoby spodziewać się raczej w środowiskach bardziej konserwatywnych;
4. ankietowane osoby cechuje „wszystkożerność kulturalna”; ich praktyki kulturalne są organizowane przez medialność i mobilność;
5. wpływ cech społeczno-demograficznych okazał się niespecyficznie różnicujący: wybory mieszkańców wsi nie różniły się zbyt od wyborów mieszkańców dużych miast, istotny był raczej kierunek studiów.

Bibliografia

- Aktywności i doświadczenia Polaków w 2017 roku, Warszawa 2018, www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php [dostęp: 17.06.2018].
- Bachórz A. [i in.], *Kulturalna hierarchia. Nowe dystynkcje i powinności w kulturze a stratyfikacja społeczna*, Gdańsk 2016.
- Bourdieu P., Wacquant L. J. D., *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*, przeł. A. Szulżycka, Warszawa 2001.
- „Cudne manowce”. *Kultura czasu wolnego we współczesnym społeczeństwie*, red. W. Muszyński, Toruń 2012.
- Cynarski W. J., *Czas wolny, turystyka i rekreacja w perspektywie socjologicznej*, Kraków 2017.
- „Czas ukoj nas?”. *Jakość życia i czas wolny we współczesnym społeczeństwie*, red. W. Muszyński, Toruń 2008.
- Czas wolny. Refleksje, dylematy, perspektywy*, red. D. Mroczkowska, Warszawa 2011.
- Fatyga B., *Jakiej kultury Polacy potrzebują i czy edukacja kulturalna im ją zapewnia?*, Warszawa 2009.
- Fatyga B., *Praktyki kulturalne*, [w:] R. Drozdowski [i in.], *Praktyki kulturalne Polaków*, Toruń 2014.
- Fatyga B., *Praktyki kulturalne*, [w:] *Słownik teorii żywej kultury*, <http://ozkultura.pl/taxonomy/term/115> [dostęp: 6.02.2018].
- Fatyga B., *Rekonstrukcja sensu kategorii uczestnictwo w kulturze*, [w:] R. Drozdowski [i in.], *Praktyki kulturalne Polaków*, Toruń 2014.
- Fatyga B., *Wartości jako generatory żywej kultury*, [w:] R. Drozdowski [i in.], *Praktyki kulturalne Polaków*, Toruń 2014.
- Filiciak M. [i in.], *Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze*, Warszawa 2010, <http://bi.gazeta.pl/im/9/7651/m7651709.pdf> [dostęp: 17.05.2018].
- Jak jest? Mapa kultury w Polsce i jej terytoria*, oprac. E. Bendyk, www.kongreskultury2016.pl/wp-content/uploads/2016/10/Diagnoza_Synteza-1.pdf [dostęp: 5.06.2018].
- Małe tęsknoty. Style życia w czasie wolnym we współczesnym społeczeństwie*, red. W. Muszyński, Toruń 2009.
- Migdał K., *Psychologia czasu wolnego*, Warszawa 2011.
- Mroczkowska D., *Czas wolny jako kategoria społecznie i kulturowo zmienna. Przeobrażenia w czasowej organizacji oraz doświadczania czasu wolnego*, [w:] „Czas ukoj nas?” *Jakość życia i czas wolny we współczesnym społeczeństwie*, red. W. Muszyński, Toruń 2014.
- Mroczkowska D., *Wprowadzenie. Czas wolny. Refleksje, dylematy, perspektywy*, [w:] *Czas wolny. Refleksje, dylematy, perspektywy*, red. D. Mroczkowska, Warszawa 2011.

- Nowy wspaniaty świat? Moda, konsumpcja i rozrywka jako nowe style życia*, red. W. Muszyński, Toruń 2009.
- Olechnicki K., Szlendak T., *Wprowadzenie. Polki i Polacy w dwóch czasach*, [w:] T. Szlendak, K. Olechnicki, *Nowe praktyki kulturowe Polaków. Megaceremoniały i subświaty*, Warszawa 2017.
- Orłowska M., Bleszyński J. J., *Czas wolny jako środowisko życia. Perspektywa pedagogiczna. Wybrane problemy*, Warszawa 2016.
- Pięta J., *Pedagogika czasu wolnego*, Nowy Dwór Mazowiecki 2014.
- Poszerzenie pola kultury i jego konsekwencje*, oprac. M. Filiciak, M. Lewicki, M. Białek-Graczyk, www.kongreskultury2016.pl/wp-content/uploads/2016/10/Poszerzenie_Pola_Kultury.pdf [dostęp: 1.04.2018].
- Praktyki kulturowe klasy ludowej*, red. M. Gdula, M. Lewicki, P. Sadura, Warszawa 2014, <https://issuu.com/krytykapolityczna/docs/isz-raport-praktyki-kulturowe-klasy> [dostęp: 9.06.2018].
- Rekreacja i czas wolny. Studia humanistyczne*, red. R. Winiarski, Warszawa 2012.
- Szafranec K., *Młodzi 2011*, red. M. Boni, Warszawa 2011.
- Szlendak T., *Formy aktywności kulturalnej*, [w:] R. Drozdowski [i in.], *Praktyki kulturalne Polaków*, Toruń 2014.
- Szlendak T., Olechnicki K., *Nowe praktyki kulturowe Polaków. Megaceremoniały i subświaty*, Warszawa 2017.
- Truszkowska-Wojtkowiak M., *Fenomen czasu wolnego*, Gdańsk 2012.
- Walczak B., Jewdokimow M., Pazderski F., *Praktyki uczestnictwa w kulturze wśród ludności wiejskiej. Studium socjologiczne*, Warszawa 2016.

Student cultural practices in leisure time

Summary: The purpose of the article was to discuss the cultural practices of students in the leisure time, in the example of listeners at the University of Wrocław. In the first part of the text, the author presents some of the theoretical scenes of the issues. In part two, on the basis of the results of the survey conducted, it presents the participation of various forms of free-time activity of students, and shows what culture is for them, how often they participate in diverse cultural practices.

Keywords: cultural practices, leisure time, students